

les alqueries pèdia

Fitxa per lesalqueriespèdia / Museu de memòria oral

Entrevistades	Laura Llorenç Blasco, Àlicia García i Noèlia Felip Castillo
Títol	Centre Aragonés de les Alqueries
Data i lloc de l'entrevista	Dimarts, 20 de març de 2018
Categories	Etnologia, immigració, Aragó
Entrevistador	Nelo Vilar
Link	https://www.youtube.com/watch?v=kOkrhSCI5mw
Extracte	https://www.youtube.com/watch?v=YB4dMWgdjss

Sinopsi: Laura, Àlicia i Noèlia ens conten amb passió què és i què fa el Centre Aragonés: els vincles amb Aragó i amb les Alqueries, la cultura del cant i el ball, la recerca sobre músiques i vestits, etc.

Resum

Quan comença el vídeo ens estan contant que a l'Expo de Saragossa [2008], la Federació de Comunitats Aragoneses de l'Exterior va muntar dos grups: zona est (Catalunya, Comunitat Valenciana i Andalusia) i zona oest (Madrid, Rioja, etc.). Seleccionaven dos persones per cada grup: del Centre Aragonés de les Alqueries van anar la mestra i una altra companya, amb Laura de substituta; de Castelló dos, de Benicarló dos més, amb gent de la rondalla... A la fi va anar bastant gent, incloent substituïts per si algú es feia mal.

El Centre Aragonés de les Alqueries

Es presenten, d'esquerra a dreta: Laura Llorenç Blasco, Àlicia García i Noèlia Felip Castillo, estan representant al Centre Aragonés de les Alqueries. No és molt habitual que hi haja institucions així en pobles menuts com este. Laura explica que en un moment determinat va vindre molta gent de diferents pobles d'Aragó, sobretot de la província de Terol. Com que hi havia un Centre Aragonés a Castelló van pensar de fer una associació de gent aragonesa per ajuntar-se, fer dinars i fer comboi, per mantindre la seua identitat d'aragonesos i terolencs.

Àlicia diu que no és aragonesa sinó de Vistabella, que està a prop. L'avi de Laura era de Manzanera, per exemple.

Tots els anys celebren sant Jordi (patró de la Comunitat d'Aragó) i el Pilar (patrona de Saragossa i d'Aragó). Les activitats les organitzen elles, però sobretot estan centrades en el grup de ball. Organitzen els dinars, berenars, les misses, busquen espais per actuar i en general tota la gestió. **[5 min.]** El conjunt de les activitats són les que mantenen el vincle del grup,

només amb el ball no es consolidaria la comunitat. Ens conten que les festes del Pilar no poden celebrar-les quan toca [el 12 d'octubre] perquè les patronals de les Alqueries també són a l'octubre; a banda col·laboren amb altres centres que sí que ho celebren eixe dia.

Encontre de Comunitats Aragoneses de l'Exterior

A la Federació de centres aragonesos a l'exterior no entra tot el món perquè han de tindre unes característiques determinades: mínim de socis, cert nombre d'activitats durant l'any... La Federació organitza una Concentració anual dels centres federats durant un cap de setmana, per fer un dinar i una actuació conjunta. En esta actuació no poden actuar tots els grups. Dissabte per la vesprada s'entreguen els banderins, balla una tanda nombrosa de grups i diumenge de matí una altra tanda menor, per a que no s'allargue a l'hora de dinar. Hi ha una ronda a la nit per a que als pobles es veja la diferència entre les coses que es poden fer i les que es fan. De matí hi ha una missa cantada: el primer grup que actua de matí fa la missa i l'últim de la nit fa la ronda. Cada grup té cinc minuts per actuar en què pot fer el que crega convenient: ball o cant. Al dinar de germanor hi ha unes 2.500 persones, s'ha de llogar una carpa... Es fa en pobles que tenen certes condicions per allotjar a este nombre de gent. El 2017 en van ser 2.500. Han de tindre un poliesportiu, un espai on actuar, dormir la gent o fer un dinar. La missa es fa en el poliesportiu, per exemple. Si es fa en una església ha de ser molt gran o entra només la reina, el president o presidenta i com a molt una altra persona. Se n'han fet en esglésies perquè no tenien altre lloc per ubicar-los, o perquè havia plogut, i es posaven altaveus i la major part de la gent es quedava fora. De nit es programa un grup de música o una discomòbil per a la gent jove, per a que se senten a gust i no s'ho deixen. **[10 min.]** Diuen que de concentració a concentració sempre es veu la mateixa gent, no s'incorpora gent nova. És una situació generalitzada en tots els grups. Elles que van a les concentracions des de 1999 veuen que no canvia. El 99 no van actuar, van començar el 2000. Tret de contats cassos, la gent jove que s'incorpora sol ser família dels que ja estan en els centres.

El repertori

El repertori dels grups va ampliant-se any a any. La seua professora ve de Castelló i els sol dur el repertori. Des de Castelló també tenen un professor que ve des de Valderobles: una vegada al mes ve i els dóna una classe, porta una coreografia nova o millores: una postura nova, formes de puntejar... Quan ve la mestra [Mari Paz], o si Alícia pot aportar alguna cosa, o van elles a les classes de Castelló per aprendre coreografies noves. Tenen peces de sarsuela, com *Gigantes y cabezudos* [sarsuela en un acte, dividit en 3 quadres, amb llibret de Miguel Echegaray i música de Manuel Fernández Caballero, estrenada al Teatro de la Zarzuela de Madrid, el dimarts 29 de novembre de 1898], "sitios", aurores, boleros... Hi ha un poc de tot. Hi ha coreografies muntades, balls tradicions amb estils marcats, individuals o per a una parella només; trios de dos xiques i un xic o dos xics i una xica... En general hi havia un sol xic, perquè en la dansa aragonesa el xic és dominant. No porta a la xica sinó que és el "xulo". És molt distint quan balla un xic a quan fa de xic una d'elles.

Sobre la diferència entre la jota aragonesa i altres, com la de Castelló, diuen que és molt distint. Noèlia diu que la de Castelló li va costar molt d'aprendre. **[15 min.]** Laura veu la jova valenciana més elegant i l'aragonesa més "brava", es diu que "tiene rafnia". Més vigorosa, de dir "ací estic jo". Alícia diu que això també està canviant molt, que fa quinze anys s'havia de botar, alçar molt les cames, i ara en les noves incorporacions ja diuen que no és necessari. Ara estan canviant a fer més postures, no cal botar tant però millorar la postura, més elegant.

Preguntem si el repertori és molt antic o si hi ha música més actual. Pareix que es prima la recerca etnogràfica, la recuperació de músiques i lletres desaparegudes. Es treballa la forma de cantar, s'evita donar la mateixa forma a diferents estils: no es pot posar la mateixa cançó a una dansa de les pastores, que representa la tornada del treball, que a una jota d'una sarsuela d'alt nivell. Això és faena del director, de la rondalla, del cant.

Per exemple, Laura conta que han ballat molts anys *El sitio de Zaragoza* [una fantasia descriptiva sobre temes militars composta per Cristóbal Oudrid cap a 1848; originalment l'obra es va idear com a música incidental per a l'obra teatral *El Sitio de Zaragoza de 1808* de Juan Lombía], una peça molt coneguda amb efectes com canyons. Són 8 minuts de ball, molt llarga; els balladors estan seriosos, que és poc habitual. [20 min.] Ens mostren la peça ballada per elles en una gravació de 2011; coneixen bé la lletra. Igual que *La Dolores*, que no tenen en vídeo. Diu Noèlia que hi ha gent que pensa que sempre és el mateix, però quan va a un festival al·lucina perquè hi ha molta varietat. Hi ha diferent repertori, danses, canvi de vestuari. Diu que elles es canvien de vestuari almenys quatre vegades.

El vestuari

Aprofitem per preguntar-les d'on trauen el vestuari. El vestit de Gistain, que és de Huesca, de Ansó... Cada dansa té la seua vestimenta. Si no hi ha més es pot ballar amb el que siga, diu Alícia, però s'intenta relacionar el ball amb el vestit: un mantó de Manila, un mantó de Merino, una falda de llana, de seda, de cotó... A la Serenata a la Mare de Déu de les Alqueries van en roba de mudar: un mantó de Manila, una falda de mudar... Hi ha jotes de pastores, més de camp, que és com la gent anava a treballar, al millor amb *manguitos*, amb un davantal de faena, les faldes de cotó, de quadres, no la falda brillanteta, de mudar i anar a missa.

Elles s'informen per cases d'indumentària d'Aragó, perquè hi ha grups de referència. La majoria tenen mares que les ajuden, si no es gastarien molts diners; o bé es busquen una modista. La mare de Noèlia va aprendre a cosir expressament per ajudar-la. Laura ens mostra una imatge en què falda, sinagües i pololos estan fets per sa mare. Un altre *corpinyo* negre també és obra de sa mare, els mantons normalment els compren, però tot i això té mantons que són mocadors de la seua àvia, una falda de la seua besàvia que usava sa mare quan estava en el Centre: diu que aquella tocava la bandúrria i no li la deixava posar per si la trencava. Noèlia diu que també aprofiten oportunitats: [25 min.] una tenda que tanca, d'on es poden traure teles... Alícia parla d'un mantó de merino que té un forat i que intenten reparar de totes les maneres, perquè gasta molt a gust. Han descobert també algunes tendes d'indumentària que restauren i recuperen peces antigues, com en "Indumentaria Anteayer", d'Alcanyís, on el propietari recupera roba antiga de poblets o reproduïx motius tradicionals. Diuen que arriba roba xinesa amb il·lustracions típiques d'allí que no peguen amb el que elles estan fent. Recupera bordats per a faldes de llana; o, en zones de Castilla-la Manxa on porten faldes de "pañete", recupera el dibuix planxat que era tradicional (molt més senzill i barat que bordar). Alícia diu que si vérem un armari de sa casa ens tornariem bojós, perquè tenen molta roba. I si contàrem els diners que costa això, no es pot pagar. De vegades pensen que si tenen una filla li ho podran deixar, però si no... [risses]. És una riquesa, encara que estiga fet a casa. És una artesanía important. Laura conta que es va gastar diners en unes calces negres, perquè sa mare i la seua àvia no podien fer-li-les; però en general esta última li les ha fetes totes, sempre diferents unes d'altres. [30 min.] Tenen roba d'home i de dona, perquè hi ha menys homes i els toca fer de tot. De xic també cuiden l'estètica i tenen molta varietat. En un festival es van alternant els grups i tenen temps a canviar-se. Ens fan comentaris a vestuari i complements. [35 min.].

Com funciona el grup

Els preguntem si tenen relació amb altres grups de dansa de la província que no siguem necessàriament aragonesos. Ens diuen que han tingut molta relació amb el Grup de Dansa El Replà, que han col·laborat molt i el Centre Aragonés, que és més veterà, els ha ajudat en moltes ocasions. Laura porta ballant des dels 10 anys, i ara en té 34; es va enrolar perquè ho va fer una veïna, però és cert que els avis i els pares tots eren de l'associació. Abans ja havia ballat amb el Replà breument. En 24 anys ha après moltes coreografies; el que no coneix del grup de Castelló ho aprèn ràpidament. Noèlia diu que ara els costa menys aprendre un ball, abans passaven tot un curs per aprendre una o dos jotes. El repertori intenten no repetir-lo: el del Pilar i el de Sant Jordi són completament diferents. Algunes peces fan de comodí, que coneixen sobradament. **[40 min.]** Per a la concentració preparen dos peces noves que després fan a Sant Jordi, el Pilar o a festes del poble. Intenten fer una jota d'estil, que és una jota individual, de parella o trio, i un muntatge de boleros o sarsuela, per a que hi haja de tot en el repertori: boleros, danses, jotes... Les danses eren de pastors, amb roba de pastors; per a les jotes van més arreglats; els boleros i les sarsueles sempre de mudar, tot depenent de la zona de la que es balla.

Ens mostren un vídeo de *La Jotica Vieja*.

[45 min.] Ens passen *La Jota de Zaragoza*, que es balla amb molta rapidesa (49:22). Ens recalquen la xuleria amb que balla ell.

[50 min.] Veiem un altre fragment de vídeo, més tranquil, i ens parlen de les particularitats de cada lloc: la posició dels talons, dels braços...

En el grup tenen rondalla "a mitges", perquè només tenen guitarres i la bandúrria del mestre. No tenen cantants, tot i que Laura canta a les misses. Ballar i cantar a la vegada és impossible, més encara amb el ritme que porten. El treball de la rondalla i la del ball són igual d'importants, **[55 min.]** i pot passar que arribe el moment i uns o altres no estiguen preparats. Entre uns i altres són catorze persones. Tenen dos membres estudiant fora.

Queden per assajar cada quinze dies, que poden ser menys si tenen algun acte a la vista. També hi ha ocasions que assisteixen als assajos del grup de Castelló per demanar alguna ajuda. Amb la rondalla coincideixen sovint en els assajos i col·laboren quan és necessari; el seu problema és que no tenen cantants. A Castelló sí que tenen cant i hi ha més moviment.

Amb la pràctica es poden tancar les xicotetes errades. Ens conten algunes d'eixes errades: **[65 min.]** entrades a destemps, pèrdua del pas, de sabates, mocadors, bastons, calces, pololos fins al genoll... S'ha de tindre capacitat per improvisar. També pot haver algun accident...

En definitiva, l'important és passar-ho bé en els assajos i en les actuacions, fent-ho el millor possible.

Entre les moltes singularitats de les Alqueries es troba el Centre Aragonés. Laura, Alícia i Noèlia ens contagien la seua passió per l'Aragó i pel seu folklore. Entenem que el Centre ha creat un espai estimulante, que obliga a cuidar els detalls i que a més a més crea comunitat. El seu coneixement sobre música, ball, cant, sobre la geografia humana de l'Aragó o sobre vestuari, demostra entrega i erudició. A nosaltres ens contagien eixe entusiasme, les ganes de fer i de saber-ne més.